

УДК 657:005.591.6

Писарчук О.В.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри бухгалтерського обліку
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця***МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ
ОБЛІКУ ІННОВАЦІЙНО-АКТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ****METHODICAL ASPECTS
OF ACCOUNTING INNOVATION ACTIVE ENTERPRISES****АНОТАЦІЯ**

У статті розглянуто основні напрями організації обліку інноваційно-активних підприємств. Визначено доцільність узгодження структури формування облікової інформації в підсистемі обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком із структурною характеристикою параметрів, які описують інновацію. Розглянуто основні напрями виокремлення витрат саме інноваційної діяльності в загальній сукупності витрат підприємства. Сформульовано основні проблеми визнання, оцінки та відображення в бухгалтерському обліку витрат та результатів інноваційної діяльності, які походять із неузгодженості часових параметрів. Запропоновано напрями узгодження критеріїв визнання категорій інноваційної діяльності в бухгалтерському, статистичному, управлінському та стратегічному обліку.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, організація обліку, обліково-аналітичне забезпечення.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены основные направления организации учета инновационно-активных предприятий. Определена целесообразность согласования структуры формирования учетной информации в подсистеме учетно-аналитического обеспечения управления инновационным развитием со структурной характеристикой параметров, которые описывают инновацию. Рассмотрены основные направления выделения затрат именно инновационной деятельности в общей совокупности затрат предприятия. Сформулированы основные проблемы признания, оценки и отображения в бухгалтерском учете затрат и результатов инновационной деятельности, основанные на несогласованности временных параметров. Предложены направления согласования критериев признания категорий инновационной деятельности в бухгалтерском, статистическом, управленческом и стратегическом учете.

Ключевые слова: инновация, инновационная деятельность, организация учета, учетно-аналитическое обеспечение.

ANNOTATION

The article deals with main directions of the organization of accounting innovation active enterprises are considered. Feasibility of harmonizing the structure formation of accounting information in the subsystem of registration-analytical maintenance of management of innovative development of the structural characteristic parameters determined innovates. The main cost allocation direction of innovation, out of the total aggregate costs is considered. The main problems are formulated on the recognition, evaluation and display in the accounting of costs and benefits of innovation, based on the timing inconsistency. Directions matching criteria categories innovation offered in accounting, statistical, administrative and strategic account.

Keywords: innovation, innovative activities, organization of accounting, accounting and analytical support.

Постановка проблеми. Тенденції економічного розвитку нового століття мають певні риси і ряд характерних відмінностей, серед яких особливу увагу слід зосередити на висо-

кому рівні плинності економічних процесів та багатовекторності її розвитку. Трансформаційні процеси активно охоплюють всі ланки політичних, економічних, соціальних та суспільних відносин, висуваючи до них нові вимоги. Впровадження інновацій в різних сферах життя стає об'єктивною потребою сучасності. Не тільки відбувається зміна пріоритетів, цілей розвитку, але й корегуються основні завдання, інструментарій, методи їх вирішення. Зростання ролі інформації, інформаційних технологій, вихід на якісно новий рівень такої категорії, як знання, зростання пріоритету вміння та здібностей продукувати нові знання на основі синтезу наявної сукупності обумовлюють поступове наближення до такого стану, який визначається як інформаційна економіка, економіка знань. Особливої актуальності набувають питання інформаційного забезпечення та, відповідно, якості управління інформаційними потоками, що сприяють інноваційному розвитку. Основою інформаційної бази є обліково-аналітичне забезпечення інноваційного розвитку через якісну організацію обліку. Саме достовірність обліково-аналітичних даних впливає на якість оцінки ефективності інноваційної діяльності. Об'єктивно, що проблеми формування інноваційних витрат, їх обліку та аналізу є вкрай актуальними для інноваційно-активних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасність обумовлює необхідність запровадження саме інноваційного шляху розвитку підприємств, що підтверджується дослідженнями багатьох вчених-економістів. Так, значна кількість вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків звертають увагу на вагоме місце адекватної інформаційної бази в управлінні інноваційним розвитком підприємства. Зокрема, С.М. Ілляшенко [1, с. 257] у своїх дослідженнях акцентує увагу на значимості інформаційного забезпечення, в структурі якого він виділяє облікову інформацію; А.Я. Кузнецова, О.Є. Кузьмін, Н.В. Тувакова, [2, с. 73] значну увагу приділяють розгляду особливостей під час використання обліково-інформаційного ресурсу в інноваційній та інвестиційній діяльності; А.О. Трифілова [3, с. 189] окремо розглядає витрати, які понесло підприємство

внаслідок створення інновації; О.В. Кантаєва [4, с. 85] та З.Б. Янченко [5] розглядають особливості бухгалтерського відображення витрат інноваційної діяльності підприємств.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак сьогодні питання особливостей формування обліково-аналітичного забезпечення, інноваційних витрат, визначення особливостей їх формування досліджені не повною мірою. Замало уваги було приділено питанням виокремлення витрат, спрямованих на створення саме інноваційного продукту із загальної сукупності витрат; визначення ефективності провадження інноваційної діяльності за секторальними напрямками чи видами продукції, тощо; узгодження облікових періодів щодо визнання продукту як інноваційного зі статистичним та економічним визнанням.

Мета статті полягає в розгляді основних напрямів організації обліку інноваційно-активних підприємств, формулюванні головних проблем визнання, оцінки та відображення в бухгалтерському обліку витрат та результатів інноваційної діяльності, які походять із неузгодженості часових параметрів, висуненні пропозицій щодо напрямів узгодження критеріїв визнання категорій інноваційної діяльності в бухгалтерському, статистичному, управлінському та стратегічному обліку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж визначити особливості обліку інноваційної діяльності, доцільно досконало проаналізувати об'єкт такого обліку, а саме визначення потребують основні категорії інноваційної діяльності. Згідно з О.М. Тридідом [6, с. 44], інновація визначається як впровадження нового і означає процес використання новації або винаходу, тобто з моменту прийняття до розповсюдження новація, нова ідея набуває нової якості – стає інновацією, а відповідно, процес перетворення нововведення в інновацію є інноваційним процесом.

Урахування комплексного характеру інновацій, розкриття всебічних можливостей їх використання через систему параметрів класифікаційних ознак сприяють підвищенню ефективності управління інноваційним розвитком підприємства. В дисертації [7, с. 35] автором було визначено основні напрями класифікації інновацій, які значною мірою впливають на результати інноваційного розвитку підприємства та сприяють проведенню комплексної оцінки впливу результатів впровадження визначених інноваційних перетворень на ефективність діяльності підприємства загалом.

Автором було виділено п'ять видів інновацій: технологічні, економічні, торгові, соціальні та управлінські ($X=1, \dots, n$) залежно від сфери їх застосування. Кожну з них можна описати за допомогою ряду характеристик, а саме: глибина змін, які відбуваються у разі впровадження обраної інновації; джерело залучення, отримання нововведення дають можливість

визначити або спрогнозувати ступінь унікальності інновації; напрям перетворень характеризує та визначає об'єкт, на який спрямований управлінський вплив під час впровадження інновацій; користувач результатів інноваційних перетворень, тобто орієнтація на споживача продукту, в якому втілена інновація; масштабність нововведення дає можливість отримати пріоритет часового лага.

Автором були обрані зазначені характеристики інновацій, оскільки вони чинять значний вплив на характер змін, їх кардинальність, а отже, і на тенденції показників, що характеризують ефективність діяльності. Таким чином, сукупність параметрів, що характеризують інноваційні перетворення, дає змогу прогнозувати потенційні результати від впровадження відповідного нововведення та додає додаткових важелів управління як підприємством, так і його розвитком.

Саме детальний опис параметрів інновацій та ознак, що їх характеризують, доцільно покласти в основу структури обліково-аналітичного забезпечення інноваційної діяльності та урахувати в процесі організації обліку. Важливою складовою як стратегічного, так і управлінського обліку є облік інновацій, витрат на інноваційну діяльність, результатів інноваційної діяльності, супутніх витрат та їх частки в загальній структурі витрат. Ефективність прийняття управлінських рішень як на тактичному, так і на стратегічному рівнях безпосередньо залежить від якості інформаційної бази для прийняття рішень. А інформаційна база формується на основі облікових, обліково-аналітичних даних. Розгалуженість та висока ступінь деталізації таких даних створюють базу для можливості проведення оцінок ефективності інноваційної діяльності за різними критеріями, параметрами та на різних етапах діяльності.

Виходячи із зазначеного, автор вважає, що організація обліку сучасного інноваційно-активного підприємства неможлива без інтеграції в її систему підсистеми обліково-аналітичного забезпечення інноваційного розвитку через систему аналітичних рахунків, зведених реєстрів за відповідними заданими критеріями, систематичним моніторингом визначених показників, тощо.

Оскільки кожна інновація може бути описана за допомогою параметрів (J_{xzy}), кожний з яких дає відповідну характеристику інновації з точки зору тієї чи іншої ознаки, така інформація повинна знайти своє відображення в системі аналітичного обліку. Аналітичні рахунки можуть мати складний номер із урахуванням класифікаційного шифру відповідної ознаки параметру інновації. Саме складний номер із урахуванням відповідної ознаки може бути покладено в основу автоматизації процесів обробки інформації за обраними критеріями. Так, характеризуючи інновації з точки зору глибини змін, визначають ступінь новизни, а

само: чи це радикальні інновації (J_{x11}) – винаходи, створення принципово нових продуктів, чи це поліпшувальні інновації (J_{x12}) у вигляді модернізації та модифікації, чи ординарні інновації (J_{x13}), що є менш значимими перетвореннями. Відповідно, зі зростанням ступеня кардинальності інноваційних перетворень, які впроваджуються, відбувається зростання показників, що характеризують ефективність діяльності, і ця тенденція має позитивну динаміку.

На думку автора, не можна не враховувати таку характеристику, як джерело залучення інновації (J_{x2y}). Розроблення її власними силами в підрозділах підприємства з урахуванням усіх потреб, доскональне володіння інформацією про особливості даного виробництва, придбання патенту, права на використання або виробництво чи впровадження досвіду та досягнень конкурентів впливають на можливість отримання переваг на період володіння ними, а також на можливість наближення та реалізації мети підприємства, внаслідок чого все це відповідним чином позначається на його життєвому циклі. А у разі розроблення інновації власними силами ускладнюється процедура визначення первинної вартості інноваційного продукту. Оскільки виникає об'єктивна необхідність виокремлення витрат, які були понесені саме під час розроблення означеної інновації, за всіма статтями калькуляції із загальної структури витрат. З метою оптимізації ресурсів та досягнення максимальних результатів процес управління інноваційним розвитком вимагає не спонтанної дії, а визначення напрямку управлінського впливу, тобто напрямку перетворень (J_{x3y}). Таким чином, суб'єкт управління конкретизує об'єкт змін. Визначення напрямку інноваційних перетворень – внутрішніх, продуктових, технічних чи технологічних – безпосередньо пов'язане із забезпеченням таких інновацій.

Характеристика користувача результатів інноваційного продукту (J_{x4y}) (суспільство, виробник продукції чи кінцевий споживач – людина) дає можливість визначити рівень необхідності такої інновації, спрогнозувати попит на неї, визначити можливі мотиваційні ознаки та дії, а також часові межі використання продукції з втіленою інновацією.

Масштабність (J_{x5y}) використаної інновації, а саме це є інновацією лише для конкретного підприємства (J_{x51}), для галузі (J_{x52}), для країни (J_{x53}) або для світового ринку (J_{x54}), дає змогу спрогнозувати конкурентну позицію підприємства, термін володіння перевагами на ринку. Відповідним чином і буде змінюватись тенденція показників ефективності діяльності підприємства. Крім того, характеристика масштабності інновації впливає на її облікову оцінку, визначення справедливої вартості, а також період визнання такої інновації як інноваційної продукції в системі обліково-аналітичної інформації.

Інновації, потрапляючи до тієї чи іншої групи, за кожною ознакою набувають певних

властивостей, які в сукупності чинять значний вплив на результативність втілення перетворень, а отже, і на характер поведінки життєвого циклу підприємства. Так, сукупність параметрів (J_{xzy}) створює унікальну комбінацію, яка властива саме для цієї інновації, характеризує її переваги і недоліки. Відповідно, виходячи з унікальних особливостей кожної складової, суб'єкт управління приймає адекватні управлінські рішення в системі управління інноваційним розвитком підприємства.

Розподіл інновацій за ознаками має суттєве значення для вибору форми і методів впровадження нововведення, а також для збільшення ефективності управління інноваційним розвитком підприємства, оскільки розроблення, впровадження, умови реалізації та подальшого просування на ринку, експлуатація та використання результатів нових розроблень для кожної конкретної інновації будуть неоднаковими. Вид обраної інновації, її класифікаційна характеристика, особливості параметрів, чинять значний вплив на поведінку, характер логістичної кривої, яка є відображенням періоду розвитку в життєвому циклі підприємства, на кут нахилу та ступінь плавності чи різкості змін, частоту, інтенсивність та амплітуду коливань. Збільшення ступеня кардинальності, новизни нововведення приводить до більш різкої, стрімкої зміни поведінки логістичної кривої розвитку від впровадження зазначеної інновації. Навпаки, поліпшуючі зміни, нові лише для даного підприємства, впровадження яких в його діяльність не дасть значного ефекту, на логістичній кривій буде відображено незначними, помірними коливаннями. Таким чином, наявність значної кількості факторів, що впливають, та широкого діапазону умов приводить до необхідності управління процесами інноваційного розвитку. Саме інтегрована система організації обліку дає можливість формування необхідних обліково-аналітичних даних в різних економічних розрізах, за різними критеріями для прийняття оперативних та стратегічних рішень.

На основі аналізу діяльності підприємств, проведеного із урахуванням даних [8], автор виявив, що створення інноваційної продукції та інноваційного продукту не є основною метою діяльності більшості підприємств в Україні. Інноваційна діяльність підприємств, окрім наукових установ, розглядається в еквіваленті можливості інноваційного розвитку для утримання конкурентних позицій на ринку. Відповідно, облік інноваційної діяльності майже не ведеться або відображається за узагальненими величинами.

Виходячи з цього, автор узагальнив проблемні аспекти та основні напрями удосконалення організації обліку для цілей обліку інноваційної діяльності та формування обліково-аналітичного забезпечення системи управління підприємством.

Обліково-аналітичне забезпечення обліку інноваційної діяльності передбачає впрова-

дження змін в організацію обліку. Доцільно передбачити організацію обліку інновацій за напрямками, а саме облік інноваційних витрат; облік інноваційного продукту як результату інноваційної діяльності; облік доходів від реалізації результатів інноваційної діяльності та урахування вигоди від впровадження інновацій; облік ефективності інноваційної діяльності (рис. 1).

Здебільшого на підприємствах різних галузей, окрім наукової сфери, облік інноваційних витрат передбачає урахування прямих витрат на придбання або створення інновацій. Однак для коректного визначення всієї сукупності витрат, які здійснює підприємство під час ведення інноваційної діяльності, із загальної суми витрат необхідно виокремити саме ті, які спрямовані на інноваційну діяльність. Це може бути частка в загальновиробничих витратах, у витратах на збут, маркетинг, у витратах на підготовку та підвищення кваліфікації працівників, які обслуговують інноваційне обладнання, працюють на ньому, із інноваційними продуктами, використовують інноваційні технології тощо.

Економіка знань характеризується процесом створення нових знань. Відповідно, різний рівень інноваційної активності та базової підготовленості, компетентності працівників

обумовлює різний результат створення нових знань. Також доцільним може бути розмежування категорій нових знань для інноваційного розвитку, для створення нового інноваційного продукту та нових знань, які використовуються виключно для забезпечення сталого функціонування підприємства.

Додаткового узгодження потребує питання щодо періоду визнання інноваційного продукту як інновації з точок зору бухгалтерського, управлінського, статистичного та стратегічного обліку. В бухгалтерському обліку звітний період дорівнює одному року, і, відповідно, інформація формується на основі даних за звітний період. Статистичний облік передбачає визначення реалізованої інноваційної продукції [8] як обсяг реалізованої інноваційної продукції за період з початку року, що була заново впроваджена, зазнала суттєвих технологічних змін або вдосконалювалася протягом останніх трьох років (інноваційна продукція нова як для ринку, так і лише для підприємства). Тобто період визнання продукції як інноваційної складає три роки. З точки зору управління розвитком підприємства та з огляду на економічну суть категорії інновації період інноваційності може бути різним залежно від параметрів інновації. Більш того, зараз спостерігається тенден-

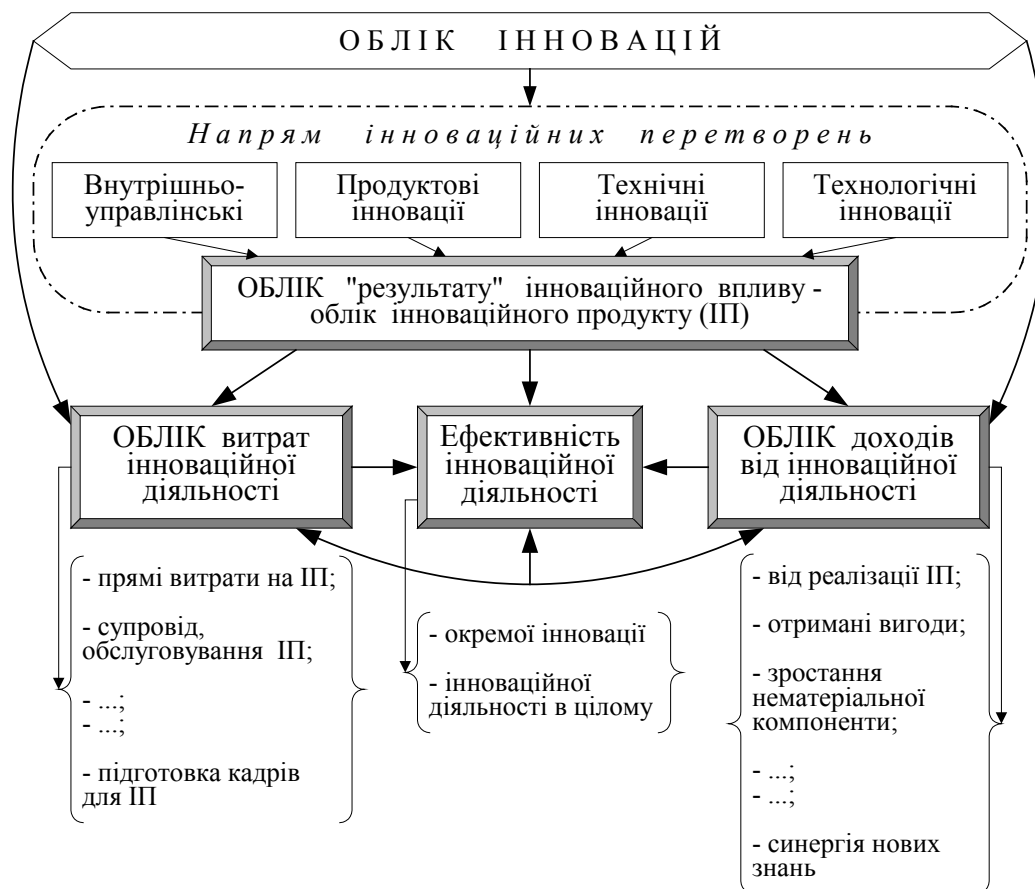

Рис. 1. Основні напрями організації обліку інновацій

Джерело: розроблено автором

ція до скорочення періоду «отримання лідерства» конкретно інновацією. Цей період може бути як більше одного року, так і менше. Все це обумовлює доцільність впровадження додаткових субрахунків з індексом інноваційності для відображення інноваційної продукції в період її такого визнання. Звісно, після переоцінки та втрати такого критерію відповідний продукт переходить на інші рахунки обліку.

Поряд з обліком витрат інноваційної діяльності структурування потребує й облік доходів від інноваційної діяльності. Визначення ефективності ведення інноваційної діяльності загалом за підприємством, а також за окремими інноваціями обумовлює потребу в обліково-аналітичних даних в розрізі кожної інновації. Активна інноваційна діяльність підприємства, окрім отримання фінансового результату, сприяє отриманню вигод нефінансового характеру. Саме такі вигоди нефінансового характеру мають довгострокову перспективу і в стратегічному вимірі часу можуть бути втілені у фінансові категорії. Це обумовлює важливість урахування усіх проявів доходів підприємства в підсистемі обліково-аналітичного забезпечення управління його інноваційним розвитком.

Ведення інноваційної діяльності вимагає інтеграції всіх видів обліку: бухгалтерського, статистичного, управлінського та стратегічного задля оперативного формування адекватної обліково-аналітичної бази прийняття управлінських рішень. Урахування всієї багатогранної структури характеристик інновації та їх різних параметрів в організації обліково-аналітичного забезпечення, з одного боку, ускладнює процедури організації обліку, а з іншого боку, якісно підвищує інформативність створеної бази даних та підвищує якість прийнятих рішень.

Висновки. Таким чином, у статті було розглянуто основні характеристики та параметри характеристик інновацій, які запроваджують підприємства. Доведено необхідність узгодження організації обліку інновацій обліково-аналітичного забезпечення із структурою пара-

метрів інновацій. Визначено основні напрями ведення обліку інновації для забезпечення оперативності прийнятті управлінських рішень. Також в роботі було уточнено основні елементи обліку інноваційних витрат.

Недосконалість нормативно-правового регулювання та незначний перелік регламентуючих актів щодо обліку інноваційної діяльності створюють умови подальшого розвитку зазначеної проблеми та підготовки рекомендацій щодо удосконалення облікових процедур з обліку інновацій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Проблеми управління інноваційним розвитком підприємства у транзитивній економіці : [монографія] / [С.М. Ілляшенко, О.В. Прокопенко, Л.Г. Мельник] ; за заг. ред. С.М. Ілляшенка. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. – 582 с.
2. Інвестиційна та інноваційна діяльність : [монографія] / [О.Є. Кузьмін, Н.В. Тувакова, А.Я. Кузнєцова, та ін.]. – Львів : ЛБІ НБУ. – 233 с.
3. Трифилова А.А. Оценка эффективности инновационного развития предприятия / А.А. Трифилова. – М. : Финансы и статистика, 2005. – 304 с.
4. Кантаєва О.В. Бухгалтерський облік і аналіз інноваційної діяльності підприємств: організація і методологія : [монографія] / О.В. Кантаєва. – Житомир : ФОП Кузьмін Дн.Л., 2010. – 424 с.
5. Янченко З.Б. Аспекти обліку витрат інноваційної діяльності / З.Б. Янченко // Економіка. Управління. Інновації : електронне наукове фахове видання. – 2014. – № 1 (11). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/jpdf/eui_2014_1_37.pdf.
6. Тридід О.М. Організаційно-економічний механізм стратегічного розвитку підприємства : [монографія] / О.М. Тридід. – Х. : ХДЕУ, 2002. – 363 с.
7. Писарчук О.В. Синтез системи управління інноваційним розвитком машинобудівного підприємства : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / О.В. Писарчук. – 2008. – 215 с.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.